

NAGY ZSOLT*

A konfliktusok társadalmi előnyei és hátrányai jogszociológiai perspektívából

A strukturális funkcionális – még ha kissé leegyszerűsítve is – a társadalom felépítettsége tekintetében egyfajta harmóniát tükrözött; mely egyensúly természetesen létezhet és létezik is, ám a szocialitásnak létezhet és létezik is egy másik oldala: nevezetesen a társadalom tagjai (egyének és csoportok) közötti ellentétek. Ezekre a konfliktusokra az egész társadalom reagál (antropológiai szempontból ez természetesen változó) és a strukturalizmus abban mindenképpen helytálló, hogy egy viszonylagosan kiegyensúlyozott társadalom a konfliktus feloldását akarja elérni, ám ez a törekvés nem feltétlenül vezet az „örök békéhez”. Sokkal többször történnek olyan ellentétes mechanizmusok, melyek a konfliktus kezdetében és fenntartásában érdekeltek, s ehhez a jogot éppúgy felhasználják, mint – a funkcionális kifejezésével élve – más „alrendszerek” általános normáit, melyek az említett ellentéteket nemcsak, hogy fenntartják, de mindezt objektívvé is teszik, illetve annak láttatják.

Elsősorban a különféle társadalmi rétegek közti ellentétek állnak ezen elméletek középpontjában, ám ez nemcsak egyfajta – akár *marxi* értelemben is vehető – „antagonisztikus osztályellentétet” jelent, hanem, szociológiai szempontból nézve, a különféle elsődleges és másodlagos csoportok, mezők, továbbá akár az egyének közti feszültségekre alapozza a jog lényegét. Nem feledve az elit, illetve a felsőbb rétegek morális szemléletének az egész társadalomra vetített nézetét, mely miután totális normává válik, megkérdőjelezhetetlen a szocialitás tagjai számára, holott, csupán – ellentétben a valósággal – a totális populáció érdekeit szolgálja a legkevésbé. Másképpen sokszor fókuszálnak a szabályalkotási, törvényhozási mechanizmusok mögöttes érdekeire, melyek kulturálisan morálisan, és konkrét szabályokban is lefektetetten elsősorban a magasabb társadalmi rétegek érdekeit szolgálhatják.

Másképpen *Ralph Darendorf* szavai szerint *Parsons* szocialitásban az individuális érdekek összessége egyfajta utópián is túlmutató, meghatározhatatlan, a realitástól elvonatkoztatott képet jelenít meg, mely elsősorban „elfelejti” a társadalmi intézmények kölcsönhatásának hátrányos következményeit.¹ Vagyis *Parsons* kiemeli a társadalom-

* egyetemi docens, SZTE ÁJTK Jogbölcseleti és Jogszociológiai Tanszék

¹ DAHRENDORF, RALPH: *Out of Utopia: Toward a Reorientation of Sociological Analysis*. 2. American Journal of Sociology. 115. 1958.; különösen a 183. p.

nak a stabilitást, harmóniát és konszenzust biztosító intézményeit, azonban háttérbe szorítja annak másik „orcáját”: a disszenzust, a konfliktust, a diszharmóniát és az erőszakot; így a strukturalizmus *Dahrendorf* szavaival a „társadalmi elégedettség” elméletének is nevezhető. Tehát az előzőekhez kapcsolódva inkább egy alternatív társadalmi teóriát próbált teremteni, a korábban elterjedt elméleti irányzat helyett, melynek fő funkcióját az akkori társadalmi *status quo* fenntartására hivatottnak tekintett. Ehelyett egy inkább a társadalmi realitást nem nélkülöző, ellenben azt szem előtt tartó realiztikus képet szükséges leírni, ahhoz, hogy meg is lehessen a feltett kérdéseket magyarázni; összefoglalva: érdemes megemlíteni néhány esszenciális problémakört. 1. Minden társadalom folyamatos – kisebb-nagyobb – változásokon megy keresztül; vagyis, ahogy azt *Platón* is mondta, a társadalmi dinamika jelenti az igazi állandóságot. 2. Ha a társadalmat empirikus vizsgálat alá vesszük, szinte minden interakció inherens konfliktust kordoz magában, vagyis a szociális ellentét szintén állandónak tekinthető. 3. A társadalom minden eleme a változásokat (devianciákat) hordozza magában, illetve azokat segíti elő. 4. A társadalom minden egyes tagja kényszerítő erővel bír másik tagja iránt, és fordítva. S noha *Ralf Dahrendorf* a konfliktuselmélete terén úttörő jellegűnek tekinthető, elmélete és a jogra vonatkozó konfliktuselméletek általában sem mondhatóak minden előzmény nélkülinek: ezt mindenek előtt az a marxi kijelentés is alátámasztja, miszerint a „konfliktuselméletek szociológiája jól meghatározható és magyarázható az uralmon lévők és azok fölött, akiket uralkodnak közöttük időről-időre felmerülő összeütközések sorozata alapján”.² De mindenek előtt – a jogszociológia szempontjából – nézzük az előzmények konkrét részleteit.

A konfliktuselméletek előzményei

Az előzmények elsősorban *Georg Simmel* munkásságának a jog szociológiája szempontjából a konfliktusokra, pontosabban az egyes társadalmi csoportok érdek-összeütközéseire hangsúlyt fektető teóriájából eredeztethetőek. Ami természetesen a társadalmi pozíciók elnyomó-elnyomott viszonyainak kontextusában is értelmezhető, mely kontextus nem feltétlenül csak elnyomó, hanem reciprocitási viszonylatban is lehetséges.

Georg Simmel (1858-1918) a német szociológusok első generációjához tartozott: az ő neokantiánus megközelítése fektette le a szociológiai antipozitivizmus alapjait, feltéve az otológiai alapokon fekvő kérdést: „Mi a társadalom?”; továbbá – a szocialitás lényegét érintve – inkább ismeretelméleti problémákat is felvetve, a társas egyéniség és a fragmentáció összefüggéseit. S többek között „A világvárosról” írt művével *Simmel* a városi szociológia, a szimbolikus interakcionizmus és a társas hálózat elemzésének hírnöke is volt. *Simmel* leghíresebb művei: *A történelem filozófiájának problémái* (1892), *A pénz filozófiája* (1907), *A világváros és a szellemi élet* (1903), a *Szociológia* (1908) és *A szociológia alapvető kérdései* (1917). *Simmel* a Berlieni Egyetemen tanult filozófiát és történelmet. 1881-ben szerezte meg doktori fokozatát, amit *Immanuel Kant*

² DAHRENDORF, RALPH: *Toward a Theory of Social Conflict*. 2. *The Journal of Conflict Resolution*. 170. 1958 173. p.

anyagfilozófiájáról írt, melynek egy részét rögtön kiadták *The Nature of Matter According to Kant's Physical Monadology* címen. 1885-ben a Berlieni Egyetem kinevezett egyetemi oktatói fokozatát kapta meg, hivatalosan filozófiát, de többek között etikát, művészetet, pszichológiát és szociológiát tanított. Később sikerült csak elismertséget szereznie akadémiai körökben, s folytatva intellektuális és akadémiai munkásságát, művészeti társaságokban vett részt, és *Ferdinand Tönnies*-szel, illetve *Max Weber*rel társalapítója volt a Német Szociológiai Társaságnak.

Simmel szerint a társadalmi konfliktusok eredője elsődlegesen a verseny jelenléte, illetve ennek – a jogszociológia szempontjából – a jogban való realizálódása. Ugyanakkor a verseny egy olyan indirekt konfliktus (s nem csupán konfliktushordozó) mely önmagában sem offenzív sem defenzív jelleget nem ölt; vagyis például a versenytárs megsemmisítése nem definiálható a verseny fő céljaként. Másképpen, ahogy *Simmel* fogalmazott a „konfliktusok az abban részt vevő partnerek olyan törekvéseinek összessége, melyek ugyanazt az előnyt próbálják önmaguk számára realizálni”.³ Azáltal, hogy – álláspontja szerint – a társadalom egyik legtisztább, leginkább „tisztes” viszonyrendszerét alkotják, tehát a konfliktusok egyfajta társadalmi interakciók (akár annak strukturális-funkcionalista formájában) viszont azoknak leginkább intenzív formája. Ugyanakkor a tisztességes verseny rendkívül fontos a társadalmi harmóniához, és annak illegitim formája már mindenképpen káros lehet, nemcsak a versenytársakra, hanem a szocialitás minden szférájára. S csak egy példával megvilágítva: az Egyesült Államokban az 1870-es úgynevezett *Sherman Act*, továbbá az 1914-es a Szövetségi Kereskedelmi Bizottságról szóló törvény (*Federal Trade Commission Act*) épp az egyenlő feltételek mellett folyó verseny és az monopóliumok és a kereskedelmi termékek árainak mesterséges – a társaságok által kötött egyezmények szerinti – standardizálása ellen lépett föl.⁴ Ám a verseny limitálása és monopóliumhelyzetek létrehozása, ezzel az árak magasabban tartása nemcsak (a gazdasági életben alacsonyabb pozícióban lévő) gazdasági szereplők szempontjából, hanem a fogyasztók részéről is káros, így kimondható, hogy az egész társadalom szempontjából hátrányos lehet.)

Simmel társadalmi mintája – leginkább a polgári jog területére emlékeztetően – a bilaterális (*dyad*) és trilaterális (*triad*) kontraktusok alapulvétele. A társadalmi viszonyok elsődleges jellemzője, hogy két fél, két individuum kapcsolatba lép egymással, s ez mint egy legegyszerűbb formula, alkotja a bilateralitást. Azonban amikor megjelenik egy harmadik fél: ez jelenti a trilateritást, a szociális interakciók alapvetően megváltoznak; a harmadik fél megjelenése (modern szavakkal élve) vagy a mediátor, vagy pedig az arbitrátor szerepét tölti be. S végső soron bármelyik helyzetben történik a konfliktusfeloldás, mindkét esetben a harmadik fél elsősorban a társadalmi konszenzus és a harmónia érdekét szolgálja. Természetesen munkái nem maradtak visszhang nélkül, így elsőként említendő *Vilhelm Aubert*, aki elsősorban *Simmel* (*dyad*, *triad*) ideáinak megfelelően

³ SIMMEL, GEORG: *Conflict and the Web of Group-Affiliation*. Free Press. New York 1969. Trans.: Kurt H. Wolff and Reindhard Bendix. 57. p.

⁴ Mivel a korábbi, de akár a napjaink gazdasági doktrínája szerint is a verseny biztosíthatja a legalacsonyabb árakat és a legmagasabb minőséget.

fejlesztette tovább a különféle társadalmi csoportok, illetve egyének közötti konfliktusokat és azok interperszonális vagy szociális feloldását.

Bizonyos szempontból egyfajta elméleti folytatásnak tekinthető *Johan Vilhelm Aubert* (1922-1988) norvég szociológus, meglehetősen meghatározó tudományos munkássága, melyet elsősorban az Oslói Egyetem Jogi Karán (*University of Oslo Faculty of Law*) majd 1971-től a Szociológiai Tanszéken végzett. Tanulmányait az Osloi Egyetemen abszolválta és ott szerzett jogi diplomát, továbbá az Egyesült Államokban (*University of Columbia* és *University of Berkeley*) hallgatott pszichológiát és szociológiát. Doktori disszertációját a Büntetések társadalmi funkciójáról (*Straffens sosiale funksjon*) címmel írta és 1954-ben szerezte meg doktori címét. Alapító tagja volt a Norvég Társadalomkutató Intézetnek, s tulajdonképpen a norvég szociológia „atyjaként” aposztrofálták. A jogszociológia szempontjából legismertebb munkái között tartják számon az 1968-ban megjelent „Jogszociológia” (*Rettsossologi*) továbbá a „Folytonosság és fejlődés a jogban és a társadalomban” (*Continuity and Development in Law and Society*) című műveit.

Aubert szerint a szociális konfliktusok két típusa különböztethető meg: egyrészt az *érdekeken*, másrészt az *értékeken* alapuló összeütközések. Az érdekeken alapuló konfliktusok elsődleges forrásának a verseny tekinthető; amelynek alapja, hogy a két szemben álló fél ugyanazon erőforrás felett akar diszponálni, holott az erőforrások mennyisége nem teszi lehetővé mindkét fél érdekeinek együttes és tökéletes kielégítését. (Elég csupán egy bevásárlóközpont megnyitására gondolni, mely esetben – amennyiben több vállalkozás is belépne ugyanarra a piacra – máris szembekerülnek a potenciális fogyasztók és a többletkínálat problémájával, ami óhatatlanul összeütközéshez vezet a bevásárlóközpontok között.)

Ezzel ellentétben az értékek közti konfliktusok inkább a megegyezés hiányából, illetve annak a „merev gondolatok” miatti különbségéből ered: az egyet nem értés elsősorban valamilyen hitbéli (lehet az vallási, morális, ideológiai, politikai, etc.) alapon nyugszik.⁵ Ám az értékek szinte mindig összekeverednek az érdekekkel; pontosabban: a konfliktus elsősorban olyan hatalom, autoritás, pozíciók betöltése, etc. miatt történik, melyek saját értékeik kiteljesedését és kiterjesztését szolgálják; vagyis az értékek általában nem önmagában valók, hanem egyfajta „térítés” a hit, s ezáltal saját identitásuk externális igazolását is szolgálja. Vagyis *Aubert* szerint szinte minden konfliktus (még a hitviták, disputák is) visszavezethető egyfajta disszenzusra és/vagy kompetícióra.⁶

A konfliktusok feloldására pedig két módszer létezik: a kompromisszum és a kölcsönös alku során kialakult megegyezés (ez jelen esetben nem ugyanaz, mivel az egyik esetben egyszerű egyezségről van szó, a második szerint azonban kölcsönös engedmények során kialakult alku történik). A kompromisszum esetében egy olyan „cserealkuról” beszélhetünk, ahol a cserén az egyik fél előny szerzése nem jelenti a másik fél számára hát-

⁵ Ilyennek tekinthető a „jogi köntösbe öltöztetett” abortusz kérdése: minden álláspont mellett lehetne jogi, alapjogi érveléssel élni, ugyanakkor valójában fundamentális ideológiai, ezáltal morális kérdések ellentétjeiről van szó, mely valamely álláspontot követve inentől lehet legális vagy illegális. Vö.: TREVINO, JAVIER A.: *The Sociology of Law. Classical and Contemporary Perspectives*. Transaction Publishers. New Brunswick (U.S.A.) London (U.K.) 2008. 351. p.

⁶ Uo. 351. p.

rány elszenvetését. (Példaként hozható az esküdszék döntése, mely esetében – amennyiben az esküdtek tagjai nem tudnak egyértelmű és egyetértésben lévő álláspontra jutni, feltehetően néhányan, végső soron, „megadják magukat” a többségi vagy az erőteljesebb véleménynek.) A csere, illetve alku során eredendően nincs a két fél között konkrét ellentét, mivel képesek kölcsönösen megérteni a másik helyzetét, s lényegét tekintve a „valamit valamiért” elvet (*quid pro quo*) érvényesítik; vagyis a kompromisszummal ellentétben nincs szükség álláspontok feladására, csupán a kölcsönösségre való törekvése.

Mindenesetre bármelyik érdek- és értékellentétre is tekintünk, mindenképpen előnyös a többé-kevésbé informális úton való megoldás; nevezetesen a mediáció és az arbitráció. Mindkét esetben a bilateritás trilateritássá válik, ugyanakkor – ellentétben a jogalkotással és a formális jogszolgáltatással – egyik fél sem vállalja a „teljes vereség” kockázatát. Ennek ellenére a konfliktusban álló felek, csoportok mégis sok esetben vállalják – minden kockázat ellenére – a formális jogi megoldást; ennek pedig a következő okait különböztette meg. 1. Az ügyről való teljes ismeretek hiánya, ami miatt az adott fél túlbecsüli követelésének sikerességét. 2. A jog és a fél/felek morális szemlélete – saját értelmezésük szerint – egymást erősítő funkciót tölt be, s emiatt a jogi lejárás egyúttal erkölcsi értékeik érvényesülésének, és annak deklarációjának is tartják. 3. A perben álló felek már olyan érzelmi szemlélettel vannak egymás iránt, hogy a kompromisszum egyszerűen kizárt. 4. A felek nemcsak az adott ügyben, hanem azok mögött álló más kérdésekben is érdekeltek, következésképpen az „alapügy” peres úton való tisztázása és meghatározása valamely fél vagy felek számára indokolt. 5. A feleket jogi úton képviselők, személyes okokból, érdeküknek tartják a formális jogalkalmazás igénybe vételét, ami így a felek számára is racionálisabbnak tűnik, mint az informális megegyezés. 6. Valamelyik fél, még pereszteség esetében is, bízik abban, hogy kötelezettségének kikényszerítése nehezen véghezvihető, vagy csupán a távoli jövőben realizálható. 7. Néhány esetben – akár a jogi szabályozás, akár más társadalmi norma okán – a konfliktus tárgya miatt (például házassági bontópernél a gyermekelhelyezés) a megegyezés lehetetlen. 8. S végül – mintegy „szerencsejátékos” – az egyik vagy mindkét fél egyfajta rizikót megérő játéknak tekinti a harmadik fél, vagyis a jogszolgáltató döntését. Amennyiben áttekintjük *Aubert* elméletének lényegi vonásait egyértelmű, hogy a jogalkalmazás nemcsak a vita eszkalálódásához vezet, de sok esetben nehezíti a felek közötti megegyezést is. Nos, ebben az értelemben, legalábbis összességében és kontextualitásában értelmezve a formális jogi eljárás társadalmi szempontból elsősorban diszfunkcionális hatással bír; vagy mégsem?

Hiszen például *Lewis Coser* a Bostoni Főiskola (*Boston College*) szociológusa, a funkcionista paradigma keretein belül pozitívnak mondható konzekvenciákat is leszárt. *Lewis Coser* (1913-2003) a Chicagói és a Kaliforniai Egyetemen (*University of Chicago*, *University of California*) végzett és a *Brandeis University* Szociológia Tanszékének alapítója volt, majd a New York-i Állami Egyetem (*State University of New York at Stony Brook*) Szociológia Tanszékének munkatársaként dolgozott. 1975-ben pedig az Amerikai Szociológiai Társaság (*American Sociological Association*) elnökének választották.⁷

⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Lewis_A._Coser 2016. augusztus 26.

Munkái során elsősorban a strukturális funkcionalizmus és a konfliktuselméletek összhangba állítására fókuszált; *Georg Simmelt* szellemi mentorának tekintve a különféle társadalmi csoportok közti konfliktusoknak az adott egyes csoportok belső kohéziós erőt indukáló hatását kutatta: jelentős példaként hozható az izraeli-arab háborúknak Izraelen belül okozott csoport-integratív hatása vagy a vietnámi háború elleni tiltakozás során az amerikai fiatal társadalmat egységbe kovácsoló motiváció kérdése. Mely problémák – ugyan sok gazdasági, morális, társadalmi, politikai, etc. kérdést is felvetnek – azonban, mint például a kanadai francia közösségnél látható volt (az angol-ajkú kanadaiakkal szemben) gazdasági prosperitást is indukált. Ami *Coser* szerint a társadalmi konfliktusok szempontjából létfontosságú, hogy a szocialitásban megjelenő ellentétek támogathatják is a társadalom egységét és „megfelelő irányú változásait”. Továbbá az azonos társadalmon belüli csoportok közti konfliktusok képesek az inaktív individuumokat – egyébként a társadalom egészének szempontjából is – hasznos aktivitásra sarkallni. (Például a vietnámi háború elleni amerikai protestálás meglehetősen nagyszámú addig a politika – mint a közösség kérdéseinek megvitatásáról szóló társadalmi intézmény – iránt érdektelen (elsősorban fiatal személyt) az amerikai politikai élet „vezéralakjaivá emelt”. S végül a konfliktusok mind az egyének mind a különböző társadalmi csoportok szempontjából nélkülözhetetlen, mivel képesek azonosítani az előbbieket közti érdekülönbségeket, nézeteltéréseket, illetve az azokból következő határokat.

Ami viszont konkrétan a jogszociológiai kérdéseket illeti *Coser* szerint a jogi szempontból releváns konfliktusok szintén a társadalom pozitív változásait idézhetik elő: egyfelől a jogi konfliktusok konkrét új szabályozásokat indukálhatnak, másfelől az új jogi szabályozások olyan új társadalmi intézményeket hozhatnak létre, melyek kikényszerítik az új normák érvényesítését/érvényesülését.⁸ Konkrét példaként pedig felhozható akár az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága előtti 1954-es *Brown vs. Board of Education* ügy is.⁹ Mivel a bírói döntések után új intézmények új normákat hoztak, s az intéz-

⁸ COSER, LEWIS A.: *The Functions of Social Conflict*. Free Press. New York. 1956. 126. p. A normák érvényesülésére részletesebben lásd: BENCZE MÁTYÁS: *Vizsgálódások a jogérvényesség jogelméleti problémáinak köréből*. PhD disszertáció. 2003. Debrecen.

⁹ Az ügy eredete 1896-ra nyúlik vissza; nevezetesen a *Plessy vs. Ferguson* ügyre, amikor is a Legfelsőbb Bíróság fenntartotta a közösségi helyeken a szegregációt. Az indoklás szerint az egyenlő elbánás elvét (*no state shall deny the equal protection of the laws*) tehát a jogegyenlőséget nem sérti az elkülönítés, amennyiben – ettől függetlenül a szegregált egyének egyenlő jogokkal bírnak. 1954-re a helyzet ugyan nem változott meg, azonban ugyanezeket a kérdéseket az iskolák oldaláról tették fel, ami sokkal „kényesebb” problémafelvetés; mivel általában az ügynevezett közösségi helyeken (vasút, tömegközlekedés, áruház) ez valóban nem feltétlenül okozott komoly társadalmi problémát, ám az oktatás szempontjából ez teljesen más képet festett. Hiszen teljesen más képesítéssel, szemlélettel rendelkező oktatók oktattak a különféle szegregált intézményekben. Ennek lett a következménye a *Brown vs. Board of Education* ügy, melyben meghozott ítélet szerint az elkülönítve, de egyenlően elv (*separate but equal*) az általános és középfokú oktatási intézményekben (*elementary and secondary schools*) nem tartható, mivel ez megváltoztatja a tanulók tanulási lehetőségeit; emellett bizonyos csoportokat intellektuális hátrányban tart. (Ettől kezdve egyszerű formális érveléssel élve is egyértelműen következik, hogy amennyiben az iskolákban nem lehet elkülöníteni a tanulókat, úgy analógiaként más közintézményekben, illetve közterületen sem.) Vagyis a „jogi köntösbe” öltöztetett társadalmi probléma megváltoztatta a jogi normákat, ami később kihatott a társadalom egészét átható kérdéskörre és új normákat indukált; hiszen 1964-ben meghozták a Polgárjogi Törvényt (*Civil Rights Act*) mely megtiltott minden közösségi helyen mindenféle elkülönítést. TREVINO, JAVIER A. i.m. 354. p.

mények ki is kényszerítették azokat: a szegregáció kérdéskörében az igazságügy-minisztérium, továbbá az egészségügyi, oktatási – és szociális ügyi minisztérium is normák által presszionálta a különféle közintézményeket a szegregáció megszüntetése végett.

A kör bezárult: avagy szükség lehet egy többoldalú megközelítésre?

Nos, a konfliktusok diszfunkcionalitását, illetve funkcionalitását hangsúlyozó elméletek után érdemes megnézni a konfliktuselméletek mindkét oldalról történő megközelítését. A kérdéskört illetően mindenekelőtt *Ralph Dahrendorf* 1959-es munkája tűnik fel: *Osztályok és osztálykonfliktusok az ipari társadalomban (Class and Class Conflict in Industrial Society)*. Noha munkái elsősorban *Karl Marx* gondolatain alapultak, inkább nem az osztályok, hanem – már említettem – a csoportok közti ellentétekre fókuszált, minek következtében a meglévő (*Marx* által is kihangsúlyozott) társadalmi egyenlőtlenségek elsősorban nem gazdasági kérdésekre vezethetők vissza, hanem sokkal inkább a bürokratikus és politikai hatalom meglétére, illetve az abban látható különbségekre. (Egyszerűbben fogalmazva: „akiknek hatalmuk van, szabályokat bocsátanak ki, akiknek nincs hatalmuk, azok elfogadják a rájuk vonatkozó kiadott normákat”)¹⁰ Vagyis a társadalomban meglévő antagonizmus a csoportok alapján, és az abból fakadó pozícióbeli megkülönböztetések szerint határozható meg. A csoportok között pedig három típus létezik: az úgynevezett „látszólagos csoportok”, az érdekcsoportok és a konfliktus csoportok.

Ad1. A látszólagos csoportok jellemzői, hogy tagjai meghatározható hatalmi pozícióval bírnak, látens érdekeket hordoznak és nem kimunkált szerepekkel rendelkeznek. (Példának hozható a különféle nyugdíjba vonult személyek egyesületei vagy a szakszervezetek által gondoskodásra szorult volt munkások interperszonális viszonyai.) Ugyanakkor hangsúlyozandó, hogy ezek a csoportok nemcsak, hogy konfliktusban állhatnak a különféle érdekközösségekkel, de szinte bármikor ők is érdekcsoportokká alakulhatnak.

Ad2. Az érdekcsoportok viszont már szervezett közösségek, akik valamilyen cél érdekében „tagságot” szereznek az adott szervezetben, s a tagság megléte mindenképpen az adott átgondolt cél érdekében történik, s érvényesítésük, illetve érvényesülésük előmozdítása érdekében vállalják a „sorsközösséget”. (Példaként rengeteg ilyen közösség említhető, mint például a különböző nemzeti mutális alapon létrejövő szervezetek, melyek a hasonló – elsősorban a mechanikus szolidaritáson alapuló, mondjuk egyazon szakterületen dolgozó – személyek különböző *pro bono* segítségét célozzák).

Ad3. A konfliktus csoportok – túlmutatva az előbb említetteken – elsősorban „forradalomszerű” (akár erőszakos úton történő) társadalmi változások előidézésére törekednek. Ám ez sokszor nem a társadalom „jobbítását” szolgálja, csak valamiféle „elitcsere”.¹¹ (Példaként említhető az Ír Köztársasági Hadsereg: *Irish Republican Army* (IRA) de akár az iszlám Dzsihad vagy a mexikói *Zapatisták*.)

¹⁰ TREVINO, JAVIER A. i.m. 354. p.

¹¹ Lásd: HUGHES, RICHARD: *Örvényben. (In Hazard.)* Európa Könyvkiadó. Budapest. 1971. Ford.: Balabán Péter és Boldizsár Iván. A könyv tökéletesen megmutatja, hogy míg általában az ázsiai forradalmak ténylegesen az ottani társadalom megjobbítását célozzák, azonban az európai kultúrákban elsősorban az elitcsere szolgálja.

Noha *Dahrendorf* a konfliktusokkal nem feltétlenül az egész jogrendszert szándékozott aposztrofálni, sokkal inkább – elméleti modelljéből is könnyen következtethetően – a jogalkotásra koncentrált; mivel a különféle hatalmi harcokban résztvevő csoportok elsősorban a jogalkotáson keresztül tudják érvényesíteni és objektívnak láttatni saját hatalmukat. Ennek legjobb mutatója az úgynevezett orientatív normarendszer, ahol egyfajta „iránytűként” szolgál a szabály, ám azon túl (mellesleg ez lehet ösztársadalmi érdek is) benne foglaltatik az egyetlen helyes cselekvés mutatója, mely az egész társadalomra, objektív és megfellebbezhetetlen módon érvényesül és akár érvényesíthető is. (Így akár bizonyos társadalmi csoportok befolyást szerezhetnek a jogalkotási apparátusban, szabályokat indukálhatnak, s végül ez, mint az egész populáció érdeke egyértelművé és objektívvé válhat; noha ez nem jelenti, hogy a társadalom minden tagja, vagy akárcsak a többsége is követi az adott normát. S itt érhető tetten a konfliktuselméletek és a strukturális funkcionalizmus ellentéte: míg utóbbiak az integráció és a konszenzus kérdéseiben gondolkodtak, előbbiek a szerint a jog egyáltalán nem semleges, hanem politikai hatalom és érdekcsoportok ellentéteinek terméke.

A jogszociológiai konfliktusteóriák kulminálódása a kriminológiában

Ezzel párhuzamosan, noha időben kissé (két évtizeddel) előbb, a kriminológiában is megjelentek a konfliktusteóriák. Így például *Thorsten Sellin* épp ennek az irányzatnak megfelelően magyarázta a büntetőjogi normák megalkotását és annak működését. *Thorsten Sellin* Svédország *Örnsköldsvik* városában született, majd az Illinois állambeli Augustana Főiskolán (*Augustana College*) szerezte diplomáját és Pennsylvániai Egyetemen (*University of Pennsylvania*) doktorált, s később 1922-től 1967-ig kriminálstatisztikát is ott tanított. S nem mellesleg az Egyesült Államok Kriminál-Statistikai Törvényének (1944) megalkotásában fő instruktor volt; illetve többek között az Szövetségi Nyomozó Iroda tanácsadója, illetve több nemzetközi kriminológiai intézett tagja volt.

Sellin elsőként vetette fel, hogy a büntetőjogi normák „nem öröktől fogva állandóak”, hanem az egyes viselkedések egyértelműen kulturális adaptációkhoz köthetők.¹² Álláspontja szerint minden társadalom differenciált kulturális csoportok összessége, melyek különféle „életvezetési” normákat, továbbá akár szisztematizált normákat is fenntartanak, melyek az adott közösség tagjai számára, adott körülmények közötti viselkedését „normálisnak” tekintik, s mindennek elsődleges célja az adott csoport értékeinek megőrzése. Mivel napjaink komplexebbnek mondható társadalmában meglehetősen nagyszámú kulturális csoport található jóval nagyobb az esély a szabályok ellentmondására, így a kulturális összeütközés megjósolható. Ugyanakkor a domináns közösségek és más csoportok közötti konfliktusra jó példának hozható, mondjuk, hogy az angolszász jogrendszerben a protestáns, középosztály, melynek tagjai saját normáikat, hogyan objektívizálták, más viselkedéseket, hogyan tekintettek abnormálisnak, kriminálisnak, és büntetendőnek. Sőt pont ezek a domináns szabályok lehetnek ellentétesek a

¹² Vö.: SELLIN, THORNSTEN: *Culture Conflict and Crime Social Science Research Council*. 1938.

kevésbé befolyásos közösségek normáitól, mint például etnikai vagy vallási kisebbségek (elég csak mondjuk a XIX. századi Bajorország protestáns vagy Hollandia katolikus közösségeire gondolni).¹³ Az eredmény: a kisebbségben lévő csoportok – amelyek nem voltak képesek adoptálni a többségi ideológiát, értékeket, életstílust, etc. – között nagyobb a kriminalitási fertőzöttség.¹⁴

*Sellin*nel párhuzamban *George Vold* kriminológus is a bűncselekményeket, azok minősítését, illetve büntetését is meghatározott csoportnormákkal azonosította. *George Vold* az Észak Dakotai Állami Főiskolán (*South Dakota State College*) illetve a Chicagói Egyetemen (*University of Chicago*) végzett, majd a Minnesotai Egyetem (*University of Minnesota*) doktorált és ott professzori státuszt kapott. Szakértőnek számított a kriminológia, a büntetőjog, különös tekintettel a visszaeső bűnözés tekintetében.

Kutatásai elsősorban (az interdiszciplinaritás jegyében!) a kriminál-szociológia területére koncentráálódtak, s elsősorban – a társadalmi-közösségi környezet hatásai helyett – az individuális karakter kriminalitásának előtérbe helyezése állt kutatásai fókuszpontjában. Mégis – paradox módon – a csoportidentitás is fókuszpontjába került, és *Sellin*nel ellentétben kifejezetten a jól körülhatárolt csoportok ellentétes érdekeiből vezette le a kriminalitás esszenciáját. Vagyis nemcsak egyszerűen a domináns közösségek normáit tekintette a kriminalitás minősítése szempontjából elsődlegesnek, hanem azok érdekei kerültek nála fókuszpontra, mely érdekeket a különféle csoportok igyekeznek nemcsak fenntartani, de erősíteni is. Az említett érdek megerősítése természetesen annak objektívvá válása, ám a „gyengébb” csoportok inntől kezdve többnyire – s ez nagyon lényeges – aktív rezisztenciában látják saját normáik, ezáltal érdekeik védelmét. Természetesen az ellentétes érdekekkel rendelkező csoportok az előbbieik miatt, érdekeik védelmében, általában az állam autoritását keresik; vagyis a konfliktus „politikai színezetűvé” válik, s miután valamelyik csoport képes a politikai életben a primátust megszerezni, úgy a törvényhozás erejénél fogva megakadályozhatja más csoportok érdekeinek érvényesülését.

*„Minden a politika szféráján belül történő jogalkotási eljárás, továbbá a törvénytelenség, illetve a fennálló jogrend kikényszerítése egyfajta reflektáció a különböző közösségek közti fundamentális konfliktusokra, illetve az ehhez kapcsolódó állami, politikai hatalom megszerzésére. S azok, akik megszerzik a törvényhozási többséget, elnyerik a politikai hatalom feletti ellenőrzést és ők lesznek abban a helyzetben, hogy eldöntsék, kik azok, akik megsértik a törvényt.”*¹⁵

Erre tökéletes példát szolgáltatathat a háborús készülődések, az azokban való részvétel, illetve a dezertálás bűncselekménye; vagyis *Vold* szerint szinte minden a büntetőjog

¹³ Lásd: DURKHEIM, ÉMIL: *Az öngyilkosság*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1967.

¹⁴ Hogy *Sellin* illusztrálja teóriáját egy *New Jersey*-ben élő szicíliai apa esetét hozta fel, aki megölt egy tizenhat éves fiút, aki elcsábította lányát. Az apa meglepődött, mikor emberölés vádjával letartóztatták, mivel számára teljesen normális volt, hogy – a korabeli szicíliai hagyományoknak megfelelően – megvédte lányának becsületét. Lásd: TREVINO, JAVIER A. i.m. 355. p.

¹⁵ VOLD, GEORGE B.: *Theoretical Criminology*. Oxford University Press. New York. 1958. 208–209. p.

kategóriájába tartozó cselekmény, s ezzel párhuzamosan annak morális megítélése is, csupán a politikai erőviszonyok kérdése.¹⁶

Szintén a kriminológia területére tartoznak *Richard Quinney* kutatásai, akinek az előbbieken is említett *Dahrendorf*, *Sellin* és *Vold* munkásságai inspiratív elemként szolgáltak egy olyan teória kialakítására, mely „a bűn társadalmi realitásaként” (*the Social Reality of Crime*) aposztrofálható.¹⁷ *Richard Quinney*, mint szociológus a szociális realitás és a társadalmi valóság közötti összefüggésekkel foglalkozott. Doktori disszertációját a Wisconsini Egyetemen (*Univerity of Wisconsin*) védte, később pedig, mint az Amerikai Kriminológiai Társaság (*American Society of Criminology*) tagja oktatott szerte az Egyesült Államokban.¹⁸

Quinney – meglehetősen konkrét módon – a következő „lépésekkel” határozta meg a társadalmi konfliktusok és a büntetések közti korrelációt, illetve annak szociális realitását. 1. Az elsődleges premissza szerint nem minden cselekedet önmagában „bűnös”; ehelyett csupán bizonyos cselekedetek meghatározott társadalmi csoportok számára definiálhatóak bűncselekményként. Ehhez szorosan kapcsolódik, hogy minél több cselekményt definiál a társadalom bűnösnek, annál nagyobb lesz a bűncselekmények elkövetésének nominalitása és ezzel együtt természetesen aránya is. 2. Önmagában a büntetőjog léte annak köszönhető, hogy bizonyos társadalmi csoportok konfliktusban állnak más közösségekkel: ahol a domináns csoport ellenőrzést kíván gyakorolni a kevésbé dominánsakkal szemben; mindennek objektívvé tétele maga a „törvényhozás”. 3. A büntetőjog csupán azokhoz a társadalmi rétegekhez kapcsolódik, melyek képesek az adott jogterülethez kapcsolódó törvényhozást és a jogalkalmazást befolyásolni. Következésképpen a büntetőjog és eljárásjog minden szereplője (ügyvédség, ügyészség, bíróság, szakértői testületek, rendőrség, etc.) akik az eljárási rendszerbe involválódtak, mind e szociális rétegződés képviselőinek tekinthetők.¹⁹ 4. Ellentétben más társadalmi csoportokkal, az érdekérvényesítésre kevésbé képes rétegek cselekedeteit – statisztikailag mérhetően is – kriminálisnak minősítik; ellentétben más hasonló cselekményeket elkövető, a társadalom más rétegeihez tartozó egyénekkal szemben. 5. Mindezek a társadalmi szempontból objektívnek látszó kriminális cselekmények folyamatos médiaháttérrel rendelkeznek, melyek hírforrásként és egyúttal autoritásként terjesztik a kriminalitás híreit. 6. Az előbb említettek konklúziója: „a bűnözés társadalmi realitása egyszerűen annak definiálásának függvénye, melyet a büntetőjog-elméletek tökéletesen alátámasztanak”.²⁰ Másképpen és egyszerűbben: „bűn az, amit a hatalom akként határoz meg”.²¹

Mindenesetre kimondható, hogy – miként *Randall Collins* is fogalmazott – az 1950-es évekre, években a strukturális funkcionalizmus konzervatív szemléletével ellentétben a

¹⁶ Eklatáns példát szolgáltatva mind az első, mind a második világháború, mialatt sokan morális alapon utasították el a harcokban való részvételt (sorozást) ám a pacifizmus csupán a kisebbség álláspontjának volt tekinthető, mely ellentétes volt a többség politikai erejével és háborús erőfeszítéseivel. TREVINO, Javier A. i.m. 356. p.

¹⁷ QUINNEY, RICHARD: *The Social Reality of Crime*. Transaction Publishers. New Brunswick. New Jersey. USA. London. U.K. 2001.

¹⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Quinney. 2016. október 2.

¹⁹ QUINNEY, RICHARD: *The Social Reality of Crime*. Little Brown. Boston. 1970. 18. p.

²⁰ Uo. 23. p.

²¹ TREVINO, Javier A. i.m. 357. p.

konfliktus-teóriák egy paradigmaváltást jelentettek, és – nem melleleg – konkrétan a funkcionalizmussal szemben voltak definiálhatóak.²² S ha ez a paradigmaváltás nem is volt mindent elsöprő, mégis egyfajta alternatívát adott a szociológián és a jogszociológián belül.

Am az említett, különféle konfliktuselméletek mélyebb megértéséhez érdemes némi gazdaságsszociológiai és jogtörténeti kitekintés. Többek között például érdemes megemlíteni a reneszánsz Anglia jogrendszerét, büntetőjogát, illetve gazdasági hátterét; s mindehhez *Jerome Hall* szolgáltatja a következő eklatáns példát. *Jerome Hall* (1901-1986) az Egyesült Államokban jogtudósként meglehetősen elismert szakember volt, aki elsősorban, a jogtudományon belül, az interdiszciplinaritás úttörőjeként aposztrofált személyiségnek tekintették. A Chicagói Egyetemen (*University of Chicago*) végezte tanulmányait, s nem meglepő az interdiszciplinaritás, hiszen párhuzamosan végezte (1923-ban) jogi és filozófiai tanulmányait. Azon túl, hogy több mint húsz egyetemen oktatott (többek között Harvard, Dakota, Kolumbia, Kalifornia) munkájának nagy részét az Indiánai Bloomington Egyetemen végezte (*Indiana University Bloomington*) ezen túl több filozófiai és jogfilozófiai társaságnak, illetve az Amerikai Jogi Karok Szövetségének alapító tagja. Első és egyben a jogtudományban átütő sikert aratott, 1935-ben megjelent, munkája a „Lopás, jog és társadalom” (*Theft, Law and Society*) volt; továbbá nagyon jelentősek a „Büntetőjog általános elvei” (*General Principles of Criminal Law*) illetve az „Előadások a jogtudományról” (*Readings in Jurisprudence*) továbbá a „Tanulmányok a jogtudomány és büntetőjog-elmélet köréből” (*Studies in Jurisprudence and Criminal Theory*) című munkái.²³

Hogy könnyebben megvilágíthatóvá váljon a társadalmi helyzet, illetve a konfliktusok, és a büntetések közötti – álláspontja szerinti, és általa áttekintett – összefüggés, érdemes egy rövidebb történelmi és jogtörténeti kitekintést tenni, hogyan alakult ki Angliában a korabeli lopás, útonállás és csavargás „tényállása”.

Az időszámításunk utáni V., VI., VII. századra tehető, amikor a szigetországban a feudális hűbéri rendszer kialakulása, és társadalmi rendszerként való rögződése megtörtént, mely igazából a X., XI., században teljesedett ki. Minden egyes család és annak feje (*landlord*) saját területén gyakorlatilag despota volt, ám idővel kialakult a kölcsönös függőség és a *landlord* hűséggel tartozott egy nála hatalmasabb *landlord*hoz, végső soron pedig a királyhoz. Nos, ez a látszólag jogi szempontból érdektelen kérdés mégis megváltoztatta a szigetország jogi kultúráját és gondolkodásmódját. Korábban a jog csupán alanyi értelemben realizálódhatott, vagyis a feudális urak alkotásának volt köszönhető és az ő ellenőrzésük alatt volt. S főképpen II. Henrik király (1154-1189) regnálása alatt a feudális igazságszolgáltatást átvette az „állami jog”, illetve a jogszolgáltatási fórumok elsőbbsége immáron a koronát illette. Ezzel, sokkal inkább csupán egy szigorúbb eljárási rendszer alakult ki, amely azonban később sikerre vitte az anyagi jogi

²² Uo. 357. p.

²³ Részletesebben lásd: MUNDIE, PAUL J.: Bokk Review: *Theft, Law and Society*, By Jerome Hall. *Marquette Law Review*. Volume 19. Issue 2. February. 1935. Article 16. 146-148.; SAXON, Wolfgang: Jerome Hall, 91, Who Was Professor And Author. 1992. March. 11. *The New York Times*.; MUELLER, Gerhard O. W.: *Criminal Theory: An Appraisal of Jerome Hall's Studies in Jurisprudence and Criminal Theory*. 34. *Indiana Law Review*, 206. 1958-1959.

szabályokat is (Nem szabad elfelejteni, hogy az angol anyagi jog elsősorban az eljárási jogból származott!) mivel azok már a központi hatalom felügyelete alatt álltak, s ezzel előkészítették, az akár modern értelemben vett, tárgyi jog kialakulását. *Jerome Hall* elsősorban a „Lopás, jog és társadalom” című munkájában, egy meghatározott bűncselekmény és történeti tényállás alapján, mintegy szociológiai esettanulmány, elemzi a korabeli (XV. század) gazdasági, társadalmi és a jogi személetbeli változások összefüggéseit. *Hall* elsősorban szociológiai faktorokkal igazolja a történeti jogszemléletet, mely egyébként önmagában független a jogi szokások és doktrínák történeti összefüggéseitől. Az esettanulmány (*Carrier's Case*, 1473) lényege pedig: „az alperes (vádolt) megegyezett *Southampton*-ban, hogy a felperes tulajdonában lévő bálákat elszállítja, ám az alperes egy másik helyre (tehát nem a „fuvarozási szerződés szerinti célpontba”) vitte, majd kinyitotta a bálákat és kivette azok tartalmát. Majd mindezek után lopással (abban az időben *felony*, vagyis *case of theft*) vádolták. Hozzá kell tenni, hogy lopás (*larceny*) alatt, abban időben, azt értették, hogy valaki rosszhiszeműen elveszi a más birtokában lévő dolgot vagy elszállítja azt, anélkül, hogy ebbe a birtokos beleegyezett, vagy erre megbízást adott volna. Nélkülözhetetlen tényállási elemnek volt tekinthető a birtokháborítás ténye (*trespass*) vagy pedig elszállítani a mozgatható ingóságokat (mint például elhajtani egy állatot vagy elvinni valamilyen bútordarabot). Emellett létezett az úgynevezett sikkasztás is (*embezzlement*) mely esetben valakinek a tulajdonát az elkövető ugyan jogszerűen szerezte meg, ám később azzal sajátjaként bánik, s mindez független maradt az elszállítás esetétől, illetve annak idejétől. A Csillag Kamara (*Star Chamber*) előtti eljárásban csupán egyetlen bíró nem találta az alperest lopás „vétségében” bűnösnek, mondván, hogy legálisan jutott a kérdéses bálákhoz; ettől függetlenül *larceny* tényállásban bűnösségét megállapították. De miért lehetett az ítélet egyértelműen a korábbi szabályokkal (értsd precedensekkel) nyilvánvalóan ellentétes (s elég csak az angol jogrendszer rigorózságára gondolni!). Ami a jogi indoklást illeti: olyan döntést kellett hozni, amely nem töri meg a *common law satere decisis* szabályát. Eszerint ugyan nem történt meg a tradicionális értelemben birtokháborítás, azonban mégis: a bálák feltörése konstituálta a „*trespass*” (birtokháborítás) tényállását, ami akkor történt, amikor azok még jogi szempontból a felperes birtokában voltak. A jogi indoklás autoritásként megjelenő támasza pedig *Sir Henry Maine* jogi fikciókról alkotott elemzése volt, miszerint:

„Minden rejtett, a valóságtól eltérő feltételezés vagy a valóságtól való eltérésre irányuló fikció, mely eltér a hagyománytól és megváltoztathatja a jogbiztonságot (*rule of law*) megváltoztathatatlanak kell, hogy tűnjön, legfeljebb alkalmazásában változhat (...) Valójában a jog változott meg, ám a fikció miatt maradt változatlan”.²⁴

Nos, mindez még csak a jogi érvelés, illetve annak normabeli, illetve jogelvi háttere; ugyanakkor érdemes megnézni a döntés háttérében álló társadalmi, gazdasági, szemlé-

²⁴ MAINE, SIR HENRY: *Ancient Law: Its Connection with the Early History of Society and Its Relation to Modern Ideas*. Peter Smith. Gloucester. MA. 1970. 25. p.

letbeli, etc. háttérrel is.²⁵ Az adott időszak épp a feltörekvő polgárság kezdetét jelenti, mely – nem mellesleg – IV. Edward király uralkodásának idejére esik. A király pedig előszeretettel használta a Csillag Kamarát – és nem utolsósorban az adott polgári réteg által megteremtett költségvetési egyensúly miatt – a polgárság érdekében. Az említett eset pedig épp az említett gazdasági (hatalmi) átalakulás idején született: a feudális gazdaság és vele együtt annak értékei változóban voltak és fokozatosan a polgári társadalom és gazdaság és társadalmi szimbólumai kerültek előtérbe. S ahogy a király maga is egyetértett, a kereskedelem biztonsága fontosabb volt az angol gazdaság és az uralkodó ház számára is, vagyis a „tulajdon védelme” elsődlegessé vált. Korábban a birtok elsődlegessége vitathatatlan volt (hiszen a középkor szemlélete szerint ez jelentette a jogbiztonságot) ám immáron egy fikcióval éltek, méghozzá a tulajdon fikciójával (ellentétben a középkori konkrétumot megvalósító ténykérdéssel: a birtoklással) így pedig a bíróság is ezt a fikciót részesítette előnyben. (S elég csak a tulajdon fogalmára gondolni, mely a feudális társadalom „kézzel fogható” birtoklásához képest egyfajta fikció, ami immáron a polgári társadalom gazdasági érdekeit szolgálta.)²⁶

Ehhez hasonló gondolatmenetet jelenített meg *William Chambliss* jogszociológus (1964-ben) aki jogtörténeti és jogszociológiai megközelítésben vizsgálta a jogot. Különös figyelmet fordított a csavargás büntetőjogi tényállására, ugyanakkor nemcsak a szabályt vette figyelembe, hanem azokat a társadalmi körülményeket, amelyben a tényállás létrejött, illetve azt interpretálták. S mi több *Chambliss* hangsúlyozza a társadalmi csoportok dominanciájának és ezzel párhuzamosan a csavargás bűncselekménynek változásait. Az első „csavargásról” (*vagrancy*) szóló törvény Angliában 1349-ben látott napvilágot, amely azokra vonatkozott, akik ugyan egészségesnek (testi erőnek és hallásnak, látásnak birtokában voltak) minősültek, ám mégis nem rendelkeztek „munkahellyel”.

Az 1360-as évekre már a szabályozás értelmezése szerint minden hatvan év alatti munkanélküli embert tizenöt nap börtönnel „fenyegettek”. *Chambliss* szerint a szabályozás társadalmi eredete a XIV. századi pestisjárványnál keresendő: a Fekete Halál többé-kevésbé Európa lakosságának 50%-át pusztította ki, a járulékos következmények további 30%-kal csökkentették a populáció egészét, következésképpen a munkaképes népesség nagy részét is. Mindez természetesen jelentős mértékben csökkentette a gazdaság fenntartását, nem is beszélve annak növekedéséről, versenyképességéről. Ezért a feudális urak a meglévő munkaerőt minél jobban ki akarták használni, amihez – többek között – hozzá tartozott egyfajta „röghöz kötés” is, hiszen ettől fogva a munkaerő már nem lehetett olyan olcsó, mint korábban. S mivel a társadalom alacsony sorban (szolgáló) lévő rétegeinek száma drasztikusan csökkent, a meglévő populáció megtartásának egyik eszköze volt a törvény: nevezetesen – az elvándorlást megelőző – csavargás elleni norma. S bármilyen hihetetlen, a jogszabály nem is elsősorban az alacsonyabb

²⁵ Érdekességképpen érdemes megjegyezni, hogy a tulajdon ekképpen értelmezett fogalma is a polgársághoz kötődik: egy fikció, mely vagyontárgynak úgy lehet valaki „birtokában”, hogy középkori értelemben nincs is abban a helyzetben, mégis húzhatja hasznait, gyümölcsöztetheti, hasznosíthatja, etc.

²⁶ A középkori, konkrétumokra korlátozódó társadalmi szemlélet szerint a birtoklás ténye meglehetősen „kézzel fogható” volt; a tulajdon ennél sokkal absztraktabb és többnyire fiktív is; hiszen valaki anélkül húzhatja a vagyontárgy hasznait, gyümölcseit, hogy ténylegesen nála lenne az adott jogi értelemben tett „dolog”.

státuszban lévő népességet célozta, hanem azokat a *landlord*okat, akik a fiatalabb, következképpen munkaképesebb népesség újraalkalmazásában voltak érdekeltek, a norma ennek meghíúsítására volt hivatott. (Persze a vizsgálat eredménye – mondjuk nem meglepően – valahol a funkcionalizmus szociális equilibriumát idézi föl.)

Am a XVI. századra a feudális rend visszaszorulásával a kereskedelem és az ipari termelés már a polgári társadalmat vetítette előre; s mindez összefüggésben volt a csavargás büntényével is. Az egyre inkább elterjedő és gyakoribbá vált kereskedelmi tevékenység és az ezzel járó utazás biztonsága egy polgári társadalomban már elsődleges fontosságú. Az Angliában egyébként is „népszerűségnek örvendő” útonállás, illetve útonállók (*highwaymen*) kontrollálása elengedhetetlenné vált, így a tulajdonképpeni tolvajlás megelőzéseképpen már az arra utaló, illetve annak valószínűségét növelő csavargás büntetése előtérbe került. Az 1530-as törvényben foglalt tényállást szerint csavargónak kell tekinteni azt, „akiről nem lehet tudni, hol és miből él, továbbá törvénytelen szerencsejátékot űz”, s mindezt testi fenyítéssel, öt évvel később pedig már halálbüntetéssel fenyegették. *Chambliss* mindezek alapján állapította meg, és egyúttal demonstrálta, hogy a társadalomban dominanciával rendelkező rétegek, mint korábban a földesurak (*landlords*) később a kereskedői rétegek milyen szerepet játszottak egy szabály megjelenésében, illetve megváltozásában.²⁷

Joseph Gusfield az Illinois Egyetem (*University of Illinois*) szociológusa szintén a jog és társadalom összefüggéseit feltáró történeti, jogtörténeti jellegű analízisét prezentálta. Az előbbiekkal ellentétben nem az uralkodó rétegek jogot formáló képességét hangsúlyozta, hanem a jog és társadalom összefüggésében sokkal inkább a kulturális tőkét hordozó, és ezáltal meglehetősen határozottan definiálható társadalmi csoportok kulturális tőkéjének a jog által szimbolikus tőkévé transzformálását írta körül. Elméletében elsősorban a normák által védettségre, presztízusra, és az államtársadalmon belüli más kulturális csoportokkal szembeni belüli pozíciók megőrzésére vagy elérésére törek-szenek. A marxista alapú teóriákkal ellentétben (melyek az uralkodó osztályok jogot formáló hatalmát elemzik) *Gusfield* inkább az amerikai középosztály moralitását, illetve annak jogra gyakorolt hatását elemzi.

„Egy plurális társadalomban, mint mondjuk az Egyesült Államok, melynek társadalma a közös kulturális alapokon és a normatív konszenzuson alapul (...) sokkal kevésbé veszi alapul a különféle osztályok, etnikumok, vallások, és kulturális különbségek elkülönítő hatását, melyek más társadalmakban a morális helyesség, jóság, igazság meghatározó szempontjai lehetnek.”²⁸

Gusfield szerint az amerikai társadalom tradicionálisan hitt/hisz a szocialitás problémáinak helyesbítésében; ellentétben az Öreg-kontinenssel, ahol a társadalom nagyobb része a hagyományok miatt is, egyszerűen elfogadja saját státuszát, a közösség problémáit és mintegy „beletörődéssel” viseltetik iránta. Nos, ez a kontinenssel ellentétes,

²⁷ TREVINO, Javier A. i.m. 360. p.

²⁸ GUSFIELD, JOSEPH R.: *On Legislating Morals: The Symbolic Process of Designating Deviance*. 56. California Law review. 54. 1968. 55-56. p.

társadalmi szemlélet gyakran vezetett oda, hogy a szocialitás egy része által immorálisnak tartott cselekedeteket (rossznak, bűnösnek, etc. tartva) kriminalizálják; vagyis a törvény által egyfajta erkölcsi reform elérésére is törekedtek. *Gusfield* elemzése jelen esetben a prohibíciós törvényre vonatkozott, mely esetben a Prohibíciós Mozgalom (*Temperance Movement*)²⁹ az alkoholfogyasztást, mint morálisan elítélendő szubkulturális cselekedetet jogszabály által is elítélendőnek tartott. S egyáltalán nem melleleg, a mozgalom kulturálisan meglehetősen jól körülhatárolható: tagjai között nagy részben bennszülött (nem bevándorló) rurális területeken élő, középosztálybeli, evangélikus, de inkább református vagy protestáns (amerikai kifejezéssel élve episzkopális, presbiteriánus) lakosság élt; akik saját morális premisszáikat – hogy önmaguk kultúráját megvédjék – megpróbálták kiterjeszteni az egész társadalomra.³⁰ Másképpen: a „száraz erők” a keresztes háborúk vallásháborúhoz hasonló módon (persze nem feltétlenül fegyverrel, ám erőszakkal) egyfajta morális vállalkozóknak tekinthetők, s a vállalkozás célja korrigálni, amit ők szociális értelemben „gonosznak” tekintettek. Eme vállalkozók eleve alkoholistáknak tekintették, s ezért kontrollálni kívánták, prejudikálták és stigmatizálták a bevándorló, városi, alsóbb néprétegekből származó, katolikus vagy német evangélikus (lutheránus) csoportokat, kiknek kultúrája nem rendelkezett a tradicionális mértékletesség (*temperantia, temperance*) normájával, így könnyebben „bűnbe eshettek”. Ezt támasztja alá *Troy Duster* szociológus is, aki szerint ez a fajta morális törvényhozás elsősorban a bevándorló olasz, ír, német tradicionálisan alkoholfogyasztó kultúrák morális idegenségét volt hivatva kifejezni.³¹ Persze ezek a csoportok, mivel az amerikai társadalom – szociális és gazdasági értelemben is – alsóbb rétegeihez tartoztak, nem igazán rendelkeztek politikai befolyással.³² Ám ez nem egyfajta deprivációnak volt tekinthető, hanem – mind pozitív, mind negatív értelemben – sokkal inkább asszimilációnak, vagyis végső soron az immorális csoportok „meghívást kaptak” a középosztály tagjai közé. Bár ez az egyébként pozitív megközelítés mögött inkább az állt, hogy a többség moralitásának való megfelelés a többség számára biztonságot nyújt; mert „ez nem min-

²⁹ A kifejezés érdekessége, hogy a négy antik erény egyikét jelentő görög, illetve latin kifejezés, mely a kereszténység „alapelveinek” tekinthető, nemcsak mértékletességet, de méltányosságot, kegyelmet is jelent; ám ebben az esetben érdekesnek tekinthető, hogy szemantikai szempontból nem a kontextualitás szerint értelmezték, csupán egyetlen jelentését hangsúlyozták, mely épp – ebben az interpretációban – az antik erényekkel ellentétes konnotációt kapott.

³⁰ Nem szabad elfelejteni, hogy a protestáns etika kettős predestinációja önmagában hordozza az effajta konzervatív szemléletet: az első predestináció Isten Mindenhatósága, Jósága, és Tökéletessége. Míg Szent Ágoston az ember, mint kreatúra tökéletlenségét a (jó és rossz közötti) választás szabadságával oldotta fel, addig Kálvin szerint létezik egy második Eleve Elrendelés, aminek evilági mutatója a (nem hivalkodó) gazdagság, hiszen amennyiben valaki konzervatív, erkölcsös életet él, sokkal kevésbé valószínű, hogy vagyonának elherdálásával elszegényedik. Így teológiai szempontból összefügghet a korai keresztény erkölcs a reformációval. Részletebben lásd: MAX WEBER: *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*. Ford.: Józsa Péter, Lissauer Zoltán, Somlai Péter. Társadalomtudományi Könyvtár. Budapest. 1995.; MAX WEBER: *Gazdaságtörténet*. Válogatott tanulmányok. Ford.: Erdélyi Ágnes. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1979.; továbbá SZILÁGYI PÉTER – SAMU MIHÁLY: *Jogbölcselet*. Rejtjel Könyvkiadó. Budapest. 1998.

³¹ Lásd: TREVINO, JAVIER A. i.m. 362. p.

³² GUSFIELD, JOSEPH R.: *Moral Passage: The Symbolic Process in Public Designations of Deviance*. 15. Social Problems. 175. 1967. 184. p.

denki Amerikája”.³³ Továbbá ehhez közvetlenül kapcsolódóan, mivel a bevándorló, alsóbb osztályok kezdtek egyre nagyobb politikai hatalomhoz jutni, megpróbálták őket – az alkoholfogyasztás kontrollálásával – saját moralitásukhoz konformmá tenni.

Végül is – *Gusfield* szerint – az 1919-ben elfogadott Tizennyolcadik Kiegészítés a toxikus anyagok forgalmazásának és előállításának tilalmáról, valójában két különböző társadalmi réteg csatájának eredménye: a középosztályé és az alsóbb osztályok kultúrájáé. Ám mivel a törvénynek nem igazán engedelmeskedtek, illetve elkerülték, megszegték, addig az csupán a középosztály normája maradt. Vagyis összességét nézve – beleértve a folyamatos törvényszegést is – a szabályozás jelentősége szimbolikus maradt, tehát csupán egy orientatív szimbólum követelményeként funkcionált. „Azok akiket egyszer deviánsként határoztak meg politikai hatalomhoz jutottak ... az engedetlenség-ből kiemelkedve törekedtek a megkülönböztetést magát megváltoztatni”³⁴ Mellesleg szociológiai szempontból párhuzamos jelenségeként definiálható a vallásháború kérdésével, hiszen az sem jelent mást, mint a politikai konfliktusoknak egy más – ebben az esetben a hit – szintre emelése, ám itt az erőforrások komolyabb kihasználása végett,³⁵ a cél lényegében hasonló: megváltoztatni a társadalmi erőviszonyokat. Társadalmi szempontból a Tizennyolcadik Kiegészítésnek pedig két komolyabb következménye volt: 1. A régebbi, rurális, középosztály értékeinek hanyatlása, ezzel párhuzamosan az absztinencia szupremáciájának vége; 2. a városi közösségek politikai befolyásának növekedése és a bevándorlók italkultúrájának popularizálódása. Összefoglalva – ha nem is nővumként explikálva – *Gusfield* szerint a jog mindig a legnagyobb politikai hatalommal bírók kezében van.

Az előbbiekhöz hasonlóan elemezhető a törvény a különböző „tudatmódosító szerek” köznapi nyelven drogok (nem szabad elfelejteni, hogy minden növénynek van drogja, ez pedig a testre kifejtett hatás fényében kell értelmezni!) és azok morális megítélése esetében. Az említett *Troy Duster* az 1970-ben megjelent *A törvényhozás és erkölcsök* című művében (*The Legislation of Morality*) részletesebben elemzi a kérdést. Említett munkájában kimutatta, hogy a droghasználattal kapcsolatos morális felháborodás és az ez alapján 1914-ben hozott Harrison-féle Drogtörvény (*Harrison Narcotic Law*) nem a felső, illetve középosztálybeli droghasználókkal lehetett összefüggésbe hozni, hanem az alacsonyabb osztálybeliekkel; vagyis a drogellenes szabályozás szinte kizárólag őket érinti, holott más „elkövetők” is léteznek (vagyis beszélhetünk törvény előtti egyenlőségről!?)

Duster kifejti, hogy az Egyesült Államokban a XIX.–XX. század fordulóján az orvosi rendelvénytől függetlenül beszerzett morfium vagy ópiumszármazékok (például heroin) ára ugyanannyi volt és éppúgy ugyanolyan módon (gyógyszertár) volt beszerezhető.³⁶ A legtöbb felső- és középosztálybeli férfi és nő, legalábbis alkalmanként, hasz-

³³ GUSFIELD, JOSEPH R.: *Symbolic Crusade: Status Politics and the American Temperance Movement*. University of Illinois Press. Urbana. Second Edition. 1986. 6. p.

³⁴ GUSFIELD, JOSEPH R.: *On Legislating Morals: The Symbolic Process of Designating Deviance*. i.m. 62. p.

³⁵ Részletesebben vö.: PIERRE BOURDIEU: *The State of Nobility. Elite Schools and the Field of Power*. Stanford University Press. Stanford. 1996. Trans.: Laurretta C.Clough.

³⁶ Vö.: TREVINO, JAVIER A. i.m. 363. p.

nálta ezeket a szereket (s még csak nem is kell az Egyesült Államok társadalmát vizsgálni, hiszen csak irodalmi példaként megemlíthető *Lev Tolsztoj Anna Kareninája*, vagy éppen a konkrét valóságból merített *Lord Byron* által felírt szerek és *Percy Shelley*, illetve *John Keats* esete. A XIX. században e szereket, (akár *Edisonnak* köszönhetően az elektromosságot) különösen az ópiumot gyakorlatilag általános gyógyírként használták; csak példálózó jelleggel: fájdalomcsillapítás, kolera, ételmérgezés vagy éppen az unalom. Párhuzamosan az alkaloidák, mint a kokain (a Colában megtalálható volt), illetve a kinin (a Tonikban volt megtalálható) mint élénkítő, illetve lázcsillapító, továbbá a maláriát gyógyító szerként használták. S tovább folytatva az irodalmi példát; tekintsünk egy, *Sir Arthur Conan Doyle* 1890-ben megjelent *The Sign of the Four* című novellájára; pontosabban az abban szereplő *Sherlock Homes* és *Dr. Watson* beszélgetésére:

„Miközben Sherlock Holmes túvel megszúrta több tűszúrástól éktelenkedő karját (...) *Dr. Watson* már hónapok óta naponta megfigyelte ezt a rituálét, de valahogy még mindig nem tudta megszokni azt (...)

Mi van mára kérdeztem morfium vagy kokain.

Felemelte (Sherlock Holmes) bágyadt szeméit (...) Ez kokain – mondta 1/7-edes oldat formájában. Meg akarja próbálni? (...) De átgondolta. Gondolj a költségekre! A tudatod kitágul és izgalmasabbnak tűnik a világ, de ez patológiás és morbid eljárás; mely magával vonzza a folyamatos zsebkendő-cserét és ráadásul gyengeséget okoz. (...) Emlekezz, most nem úgy beszélek, mint egyik kollega a másikkal, hanem mint egy gyógyító ember valakihez, akinek kíváncsiságát ki kell elégíteni.”³⁷

Vagyis a fenti szövegben is megmutatkozik, hogy egyáltalán nem tekintették morális kérdésnek mondjuk például a morfiumfüggőséget, csupán patológiai, és morbid eljárásnak; s mindez az amerikai kontinensre is igaz volt. 1898-ban fedezték fel a hero-int, s mint – a morfiumnál háromszor erősebb – ópiumszármazék, minden orvosi előírás nélkül elsősorban a morfiumfüggőség gyógyítására használták. Így a századfordulóra – elsősorban pszichológiai problémaként kezelve – használata elterjedt a középosztály és a felsőbb osztályok körében is. 1920-ra azonban, noha tulajdonképpen minden társadalmi réteg körében elterjedt, kizárólag az alsóbb osztályok által sújtott „betegségnek” kezdték tekinteni.³⁸ Nem mellesleg azonban a századfordulóhoz képest a droghasználat demográfiája merőben megváltozott: míg korábban elsősorban középosztálybeli hölgyek használták, méghozzá orvosi előírásra, vagy javaslatra, kvázi gyógyszerként; a ’10-es évek közepére az alsóbb osztálybeli férfiak körében is rendkívül elterjedté vált. Az 1914-es *Harridon-féle Drog törvény* a következő előírásokat tartalmazta: 1. mindenkinek, aki narkotikumot állít elő vagy terjeszt regisztrálnia kell magát a szövetségi kormánynál; 2. aki vásárol vagy elad narkotikumot egyfajta jövedéki adót köteles fizetni; 3. azon személyek, akik nem regisztráltják magukat csak orvosi rendelvényre,

³⁷ DOYLE, SIR ARTHUR CONON: *The Sign of Four*. In: Sir Arthur Conan Doyle: *Sherlock Holmes*. The Complete Illustrated Novels. Chansellor Press. London. 1890. 109–201. 200. p.

³⁸ DUSTER, TROY: *The Legislation of Morality: Law, Drugs and Moral Judgement*. The Free Press. New York. 1970. 10. p.

gyógyászati célból adhatnak el narkotikumot. S épp a harmadik előírás miatt az orvostársadalom nem érezte magát „alkalmasnak”, nem tartották legitimnek a narkománia kezelésére, ezért fel is hagytak azzal.” arról, hogy mi legitim, illetve illegitim a medicinában, az orvosi professzió határain túl mutatott, s így mindezt áthárították a társadalom tagjainak morális konszenzusára”.³⁹ Mindezt többek között bírósági döntések is megerősítették, mint a *Webb v. U.S.* (1919) mely kimondta, hogy illegális az olyan orvosi rendelvény, ami csupán a használó korábbi szokásainak fenntartását szolgálja.

Nos mindennek a következményét könnyű lehetett megjósolni: alternatíva híján a fogyasztói társadalom a „fekete piac” felé fordult. Miután pedig a kérdés az illegalitás talaján mozgott, s ezzel párhuzamosan – noha ettől függetlenül – az alsóbb osztályok szélesebb körében is elterjedt a droghasználat, a törvények egyre szigorúbbakká váltak. Például az 1951-es Kiegészítés kimondta, hogy bűnismétlés esetén minimum 10 év börtön kiszabása kötelező, tovább az 1956-os Drogellenőrzési törvény (*Narcotic Drug Control Act*) szerint aki gyermekkorúak számára ad el narkotikumot, halálbüntetéssel is sújtható. Vagyis *Duster* szavaival „Amerika erkölcsi szempontból jóval ellenségesebben viselkedett, amikor fiatal, alsóbb osztálybeli, színes bőrűekről, mint amikor középkorú, középosztálybeli, fehér nőkről volt szó”.⁴⁰ Tehát mind az alkoholfogyasztás, mind a narkotikumok esetében látható, hogy a jogalkotás és a jogalkalmazás sokkal hamarabb – még hozzá társadalmi törésvonala mentén – reagálhat, mint hogy a társadalmi morális konszenzus létrejött volna; vagyis a funkcionalista érvelés, miszerint a jog mindig az erkölcsi konszenzuson alapul, nem feltétlenül érvényesül.

Az „empirista konfliktuselméletek” és az „idealista harmónia-teóriák” mixtúrája

S ha már a jog ereje, illetve annak morálformáló hatása szóba került érdemes egy pillantást vetni *Austin T. Turk* összehasonlító elemzésére, melyben a funkcionalista modellt kontrasztolja a konfliktus modellel, s ezzel a jog egyik teoretikus vázát prezentálja.

Austin Turk szociológus a *konfliktus-kriminológiának* egy marxista olvasatát prezentálta, miszerint a bűncselekmények megértése a kapitalista társadalomban a gazdag, elsősorban fehér, módosabb elit gazdasági elnyomásának diskurzusában lehetséges. A szabályok fenntartása és alkalmazása pedig elsősorban a marginalizált társadalmi csoportok elnyomását, illetve gazdasági kihasználását szolgálja. Kiindulási pontként meghatározható, hogy konfliktus-kriminológia szerint nincs társadalmi konszenzus, vagy bármilyen állam és állampolgár közti társadalmi szerződés. *Ralf Dahrendorf* alapján *Turk* szerint a szociális kapcsolatok az intézményesített autoritás megszerzésére irányuló konfliktusokként definiálhatóak. Az említett intézményi hatalom pedig meghatározza mindennapi életünket, úgy mint a vallás, oktatás, kormányzat, etc.; s noha ez autoritás kapcsolatban van a gazdasággal, de nem kizárólag attól függ. Ez természetesen nem feltétlenül káros a társadalomra nézve, és egy equilibrium is keletkezhet a stázis és az evolúció között. Ehhez kapcsolódóan megkülönböztetett úgynevezett kulturális normá-

³⁹ Uo. 15. p.

⁴⁰ Uo. 21. p.

kat, melyek az elvárható viselkedést írják elő, és a szociális normák, melyek a realitást írják le; s a hatalom birtokosai tudják a kulturális normákat joggá transzformálni. Amennyiben a jogszabályok címzettjei saját kulturális normáikkal összhangban valónak tartják a jogi normákat, követni fogják azokat; konfliktus akkor lép föl, ha a kulturális normák eltérnek a jogi normáktól.⁴¹

Turk szerint, ahhoz, hogy egy neutrális, empirikus alapokon nyugvó jogelmélet kidolgozását véghez lehessen vinni, szükséges a jog „nemesi”, ha tetszik teoretikus, dogmatikus, ugyanakkor életbeli oldalát is görcső alá venni. (Ez mellesleg összecseng *Dahrendorf* azon elképzelésével, miszerint a konszenzust, az equilibriumot, integrációt, hangsúlyozó funkcionalizmus csupán a társadalom egy olyan utópisztikus vonatkozású valóságát emelte ki, mely mellőzte az empirikus realitást. Mindezért érdemes megvizsgálni a diverzitást, a konfliktust, és a változásokat.

A jog hatalom; lényegét tekintve ezzel kifejezéssel aposztrofálhatjuk *Turk* elméletének esszenciáját, de milyen hatalom ez pontosan?

1. Először is a jog rendőri hatalom: ez lényegét tekintve a direkt erőszak alkalmazása, mely nemcsak az egyes országokon belüli rendőrségre vonatkozik, de a nemzetközi jogra is (például a gazdaságilag erősebb állam, mondjuk az ENSZ segítségével legitimálja saját katonai tevékenységét. Így, nem mellesleg választ ad egy régi jogelméleti problémára is: nem különbözteti meg az állami szuverén és az államok közötti jogot, így fel sem merülhet a kérdés, miszerint jog-e a nemzetközi jog?)

2. Gazdasági hatalom: ami a termelés, elosztás, allokáció vagy a materiális források fölötti rendelkezés hatalmát jelenti, illetve hogy az előbbiek érdekében determinálhatják a jogalkotási aktusokat. (Például bizonyos területeken megemelik az ingatlanadót, így az alsóbb osztályok kénytelen onnan elköltözni.)

3. Politikai hatalom: ez a döntéshozási eljárás fölötti kontrollt jelenti. (Sok esetben például előfordul, hogy végrehajtó hatalom befolyásolja a jogalkotást, sőt meg is határozza annak működését.)

4. Ideológiai hatalom: lényege az értékek meghatározása fölötti ellenőrzés. (Például a már elemzett prohibíciós törvény, mely nem pusztán egy törvényi tiltás volt, de ideológiai orientációs vonzattal is rendelkezett.)

5. Az úgynevezett eltérítést meghatározó hatalom: az élet szinte minden területén megjelenő emberi megfigyeléseket befolyásoló tényező, például, hogy hogyan és miként lássák, értékeljék a hatalom lévő erőket. (Történelmi példaként említhető *Mahatma Gandhi* szerepe, mikor meghirdette, hogy az indiaiak ne indítsanak egymás elleni pereket, illetve ne folytassák a már folyamatban lévőket, mert ezzel egyrészt elismerik az angol hatóságok létjogosultságát, másrészt elvonják figyelmüket és energiájukat a függetlenségi mozgalomtól.)

S mindezek a különböző hatalmak a jogon keresztül érvényesülnek (beleértve persze a szokásjogot is), melyek a szociális viszályok alapjai, de azok a csoportok közötti antagonizmusok feloldásaként is szolgálhatnak. *Turk* meghatározott elméleti előfeltevéseket definiált, melyek a jog útján a társadalmi konfliktusok „megoldásának” vagy épp ellen-

⁴¹ <http://sociology.ucr.edu/people/faculty/turk/index.html> 2016. december. 27.

kezőleg a hatalmi harcoknak az eszközei lehetnek/voltak. (Mellesleg a társadalmi konfliktusok erőteljesebb hangot kapnak Nála, mint az, hogy a jog társadalmi és kulturális jelenség lenne!)

Az első előfeltevés szerint a jogforrások akkor idéznek elő szociális konfliktusokat, ha az ellenérdekű felek képesek használni saját forrásaikat érdekei védelmére vagy előmozdítására.⁴² A második propozíció alapján Turk az állítja, hogy ha egy társadalmi csoport teljes kontrollt alakít ki a nem jog eszközök fölött feltehetően ellenőrzés alá tudja vonni a jogforrásokat is. Például ha egy csoportnak nincs gazdasági vagy politikai hatalma, annak a jogalkotás és alkalmazás fölött sem lesz ellenőrzési lehetősége.⁴³ A harmadik propozíció szerint a jog fölötti hatalom elkerülhetővé teszi a társadalmi konfliktusokat, pontosabban megtilthatja azokat azáltal, hogy rendkívül körülményessé, nehézé teszi azok artikulációját. Hiszen egyszerűen, ha a vonatkozó szabály nem megismerhető vagy felismerhető, akkor a társadalom számára talán nem is létezik.⁴⁴

A negyedik elv szerint, ha a konfliktusban lévő csoportok hatalmi pozíciója között nincs különösebb differencia, ez elősegítheti – elsősorban polgári peres értelemben – a pereskedési hajlamot. Ez amellet, hogy jogszociológiai szempontból a pereskedési hajlam növekedésére is egyik magyarázat, ám például magyarázat a jogegyenlősége is (*equal protection of the law*).⁴⁵ Ugyanakkor ez a pereskedési hajlam valójában tovább növeli a társadalmi csoportok, illetve a társadalom egyes tagjai közötti szociális fragmentációt.⁴⁶ Ehhez kapcsolódóan az ötödik elv, hogy a jog igénybevétele csökkenti a nem jog megoldások iránti szükségletet, holott azok kevésbé költségesek, és akár eredményesebbek is lehetnének (például mediáció). A hatodik propozíció alapján a jog erősíti a szociális ellentéteket, ugyanakkor új társadalmi kategóriákat, – jogok és kötelezettségek kapcsolati hálójával – új köteleket és szerepeket is kreál. (Elég csak egy peres eljárásban felmerülő újabb problémák újabb kereset-kiegészítéseire és újabb döntések kikényszerítésére gondolni!)

⁴² Illusztrációként hozható, hogy az Amerikai Polgárháború után a déli államok természetesen tartottak az afro-amerikai politikai hatalmától, ezért több burkolt jogi és jogon kívüli akadályt is állítottak fel ennek megelőzése érdekében. Miután a Legfelsőbb Bíróság negligálta az afro-amerikaiak szavazástól való eltiltását, ezután Texas állam a szavazási standardokat emelte meg, miután ezt is kasszálták, az államok közölték, hogy a Demokrata Párt egy privát szervezet, így nem lehet kormányzati döntések célpontja. A Legfelsőbb Bíróság ezután kimondta, hogy mivel állami funkciókat is ellát (előbb-utóbb) ezért nem lehet privát szerveződés. Ezt követően az állam más eszközökhöz nyúlt, mint például adózási feltételek, intelligenciatesztek, lakhely, vagy éppen választási csalás. WIRT, FREDERICK M.: *Politics of Southern Equality: Law and Social Change in a Mississippi County*. Aldine Publishing Company. Chicago. USA. 1970. 56–59. pp.

⁴³ Például az amerikai női prezidenciális választójog megadása előtt, a nők számára nemcsak ez a választójog hiányzott, hanem például az esküdtszéki részvétel sem volt megengedett; vagyis a jogalkotást érintő választójog érintette a jogalkalmazást is. TREVINO, JAVIER A. i.m. 367. p.

⁴⁴ Az amerikai 1935-ös Nemzeti Munkaügyi Kapcsolatokra vonatkozó törvény előtt, mivel nem volt szabályozás, a hatóságok (beleértve a bíróságokat is) ezt úgy értelmezték, hogy nem szabad a munkásoknak gyülekezni, holott ezt nem is tiltotta semmi; ezért amennyiben mégis megtették börtön várt rájuk. Vö. Uo. 367. p.

⁴⁵ Mivel az Egyesült Államokban meglehetősen gyakorinak volt mondható a társadalmi csoportok közti viszonylagos hatalmi egyenlőség (hasonlítsuk össze a feudális Európával) ezért többek között – a perszociológiai törvényszerűségeknek megfelelően – kiemelkedő a felek közötti perek száma.

⁴⁶ AUERBACH, JEROLD S.: *Justice Without Law? Resolving Disputes Without Lawyers*. Oxford University Press. New York. 1984. 10. p.

A hetedik proposíció kifejezetten az eljárásra, illetve az eljárási jogra vonatkozik, miszerint maguk a jogi eljárási szabályok meghatározzák, bizonyos információknak a hatóságok „látókörébe” jutását, ezáltal nemcsak az eljárás kimenetelét determinálhatják, hanem megelőzhetik, vagy éppen megakadályozzák a konfliktus megoldását. Ez különösen igaz az angolszász jogrendszerekre (ahol az eljárási jog kiemelkedő fontosságú) így bizonyos információkat – mondjuk szubjektívnek tekintve – minden szignifikanciája ellenére kizárnak a bizonyításból (az angolszász formalizmus szerint például az az ügyhöz nem passzol!); ugyanakkor, ha egy jogrendszer kevésbé formalista a jogon kívüli tényezők is számba vehetők.⁴⁷ Ehhez kapcsolódik a nyolcadik elv, nevezetesen, hogy a jog általában kizárja a vita valós megoldását, mivel általában csak a szimptomákat „orvosolja”, szabályozza, és figyelmen kívül hagyja a konfliktus valós forrását. Annak érdekében, hogy minimalizálják a társadalmi és politikai „költségeket” a jog eltakarja a konfliktus valóságát és valós okait és a vita egyfajta mesterséges realitását explikálja.⁴⁸ Színén ide kapcsolódik a kilencedik proposíció, mely a jogi kommunikáció behatároltságát jelenti, vagyis ha a konfliktus jogi útra terelődik a felek közötti kommunikáció limitált, és körülményes lesz: az eljárásban a verbális interakció annyira leszűkíti az információ cseréjét, hogy az önmagában megakadályozhatja a vita megfelelő feloldását,⁴⁹ mi több az igazság feltárását is.

A tizedik proposíció szerint a jog története „végtelen”, másképpen: egy alapkonfliktusból származó döntés azt az illúziót rejti magában, hogy az ügy megoldódott, valójában újabb és újabb konfliktusokat teremt, melyek esetenként egyre súlyosabbakká válnak mind jogi mind pedig jogon kívüli értelemben.⁵⁰ (Elég csupán egy házassági bontóperre gondolni, melynél egy részítélet többnyire újabb konfliktusok forrása lesz, és újabb beadványok újabb döntéseket indukálnak, és így tovább.)

⁴⁷ Erre nagyon jó példa *Arnold L. Epstein* antropológus által feljegyzett eset egy afrikai Városi Bíróság előtt lezajlott peres eljárásról. A panaszos elmondása szerint az alperes adott neki két ruhaneműt, hogy vigye azokat el *Kawambwába*, a panaszos házába édesanyjának. Am út közben ellopták tőle a ruhaneműket; mindez természetesen elpanaszolta az alperesnek is, de ő nem hitt neki. A bíróság pedig megkérdezte, hogy most a panaszos mit szeretne, mire a válasz az volt, hogy „igazából semmit”. A bíróság ítéletében pedig kimondta, hogy a jövőben ilyen eset – ha lehetséges – ne történjen, és éljenek békében egymással. *Epstein* és a bíróság magyarázata szerint a döntés a „barátság normáiból” fakadt. Mindenesetre egy európai vagy amerikai bíróságon már az érveket sem hallgatták volna meg, vagyis a konfliktus végeláthatatlanul folytatódott volna. EPSTEIN, ARNOLD LEONARD: *Politics in an Urban African Community*. The University Press of Manchester. Oxford. England. 1958. 202. p.

⁴⁸ Tökéletes példája ennek – akár az oktatásban, akár az esküdtek kiválasztásában (*voir dire*) etc. a jogi eljárásoknál megvalósuló rasszok közti egyenlőség, figyelmen kívül hagyva szociális előnyöket, hátrányokat, melyek valójában befolyásolják az említett kérdéseket. Így sok esetben a nem jogi eszközök igénybevétele előnyösebbnek tűnhet, hiszen sokkal bonyolultabb társadalmi kérdéstről van szó, mint azt a jog modellezi. TURK, AUSTIN T.: *Law as Weapon in Social Conflict*. 23. *Social Problems*. 276. 1976. 286. p.

⁴⁹ *David Berg*, egy *Houstonban* tevékenykedő ügyvéd, írta, hogy milyen kérdések manipulálhatják a klient és viszik a jogi vitát a „végeláthatatlanságba”. S csak néhány példa: „Ön valójában nem ezt akarta mondani...”; „Ha ezt fogja mondani (mármint az igazat), akkor veszíteni fog”; „Mielőtt elmondaná nekem a történetét, hadd mondja el a vonatkozó jogszabályokat” OLSON, WALTER K.: *The Litigation Explosion: What Happened When America Unleashed the Lawsuit*. Truman Talley Books. New York. 1991. 240. p.

⁵⁰ TURK, AUSTIN i.m. 287. p.

A tizenegyedik megállapítás szerint a jogi eljárás azt az illúziót is kelti, hogy az abban résztvevők (bírák, ügyészek, rendőrség, szakértők, etc.) elfogulatlanok és pártatlanok. Holott ez a pártatlanság sokkal inkább csupán egy mítosz; ez persze nem azt jelenti, hogy az eljárásban résztvevők minden esetben elfogultak, hanem arról, hogy miközben a normák sok esetben tényleg pártatlanok, a jogalkalmazásban kialakult törvényértelmezési szokások már korántsem azok; ám a töretlen bírói gyakorlat felülírhatja a jogalkotó tényleges szándékát és – még a jogalkalmazó befolyásolhatatlansága mellett is – a tényleges döntések valójában egyáltalán nem elfogulatlanok. (Hozzá kel tenni, hogy nem vesztegetésről van szó!, mivel a további hasonló esetekben is hasonló döntések születnek, csak a jogértelmezés nem elfogulatlan, ám ennek ellenére sokszor egységes.) S végül a tizenkettedik megállapítás, hogy a jog ugyan elősegítheti a társadalmi változásokat, ám ezek többnyire rövid távon lehetnek sikeresek, és emellett súlyosbítják a konfliktusok erejét. A jog által inspirált társadalmi változásokkal párhuzamosan meg kell változtatni a régi jog által is megállapított ideákat, érdekeket és értékeket; s ez nem mindig lehet sikeres.

Végző soron a jogszociológia és a kriminológia – mint a társadalom és a jog, illetve a társadalmi csoportok és a büntetőjog kapcsolata – ahogy a fentiekből is következik, az említett időszakban, szinte „kéz a kézben járt”. S nem feltétlenül egy időben és nem is feltétlenül egymással egyetértésben, de néhány „közös” vonások, még ha vitathatóak is, megállapíthatóak. Csak néhány példálózó vonást érdemes megemlíteni. Több elméleti és empirikus kutatásban is megjelenik, hogy a jogforrások akkor idéznek elő szociális konfliktusokat, ha az ellenérdekű felek képesek használni saját forrásaikat érdekei védelmére vagy előmozdítására, továbbá ha egy társadalmi csoport teljes kontrollt alakít ki a nem jogi, közösségi cselekvéseket irányító, mechanizmusok fölötti eszközökön, akkor feltehetően ellenőrzés alá tudja vonni a jogforrásokat is. Például ha egy csoportnak nincs gazdasági vagy politikai hatalma, annak a jogalkotás és alkalmazás fölött sem lesz ellenőrzési lehetősége.⁵¹

Vagyis összefoglalva a jog fölötti rendelkezés képessége egyáltalán nem az általános konszenzus eredménye, hanem sokkal inkább csoportok vagy másképpen szubkultúrák közti konfliktusok, illetve közöttük lévő kompromisszumok terméke. *Sally Falk Moore* fél-autonóm társadalmi mezőjének eredője is hasonló képet fest, ám *Turk* empirikusan a jogi eljárások „mélyrétegeit” kutatva nem feltétlenül antropológiai vagy jogelméleti síkon, hanem sokkal inkább empirikus jogszociológiai kérdéseket boncolgatva tette megállapításait. Viszont nem hagyta és nem is lehet figyelmen kívül hagyni a funkcionalista elméleteket, és a teóriák és tapasztalati vizsgálatok közötti egyensúly- mint ahogy a fentiekben is látható – mindenképpen gyümölcsöző együttműködést és teoretikus bázisokat produkált és produkálhat a továbbiakban is.

⁵¹ Például az amerikai női prezidenciális választójog megadása előtt, a nők számára nemcsak ez a választójog hiányzott, hanem például az esküdtszéki részvétel sem volt megengedett; vagyis a jogalkotást érintő választójog érintette a jogalkalmazást is. *TREVINO, Javire A. i.m. 367. p.*

ZSOLT NAGY

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF CONFLICTS IN THE
PERSPECTIVE OF SOCIOLOGY OF LAW

(Summary)

In this essay I have attempted to discuss the key concepts of conflict theories contrasting the basic tenets of structural-functionalism. I wanted to show the general description of conflicts in society concerning the law and the connection between the social conflicts and the law. Furthermore I tried to examine what kind of role the dissensus and competition play in the society and in the legal sphere.

A few theorists have been considered (like in the beginning Georg Simmel or Lewis Coser) and through their statements I wanted to make more visible what the conflict's problems in society cause any effect on the law or the legal system. After that first of all within the criminology the legal historical facts could be considered through the criminal theories (for instance: Thornsten Sellin, George Vold, Richard Quinney, Jerome Hall, William Chambliss). Parallel to above mentioned some status questions came up such as the prohibition (temperance movement) and drugs questions (Joseph Gusfield, Troy Duster). Finally it must be considered the mixture of conflicts theories and the functional/dysfunctional problems in society (Austin Turk).

One question has been come up: the importance. And the answer: the power of law and the cultural, economic, political, etc. power behind the law and our legal system.